

CAPÍTULO 15. O UTILITARISMO.

Nada máis quedarse novamente só, Vicente acendeu a radio e sintonizou unha emisora ao azar. Acto seguido colleu os folios, reagrupounos e comezou a ler o que poñía neles, á vez que escoitaba entre canción e canción as intervencións do locutor do programa, algunhas cuñas publicitarias e chamadas de oíntes ao estudo.

Breve introdución ao utilitarismo.

En termos xerais podemos considerar ao utilitarismo como un conxunto de teorías éticas que coinciden en sinalar que o maior ben ao que poden aspirar os seres humanos é, máis que o útil, a felicidade causada polo pracer e a ausencia de dor.

O utilitarismo afunde as súas raíces no pensamento de Epicuro e nalgúns ideas proclamadas por Helvecio. Os seus principais representantes son dous autores ingleses que desenvolven a súa obra durante o século XIX. Referímonos a Jeremy Bentham e John Stuart Mill. Ao longo das páxinas seguintes mostraranse algúns datos sobre a súa vida e obra, así como os aspectos máis interesantes das súas respectivas doutrinas.

"Dez minutos para as nove. Segues aí? Si? Pois mereces un agasallo. Aí vai, para ti, o último dos *mozos malos da rúa de atrás*. Un número un nas listaxes de Estados Unidos e Inglaterra que aquí xa empeza a soar forte: *Just do it*, ou sexa, *Simplemente, faino*"...

J. Bentham.

Jeremy Bentham naceu en Londres en 1748. Logo de ter estudado na Wetminster School e na universidade de Oxford interesouse polo dereito. Sendo máis concretos, diremos que a súa máxima preocupación foi sempre teorizar sobre as reformas legais, penais e educativas que facían falta no seu país, e iso, desde un enfoque decididamente liberal. En 1808 James Mill converteuse en discípulo seu. Con el e con outros autores reformistas fundou en 1824 a Westminster Review. A maioría dos artigos desta publicación adoitaban dedicarse a defender o Principio de utilidade, a liberdade de expresión, o sufraxio universal, as reformas necesarias no Parlamento, e a expoñer duras críticas contra institucións como a Coroa ou a Cámara dos Lores, e contra as leis ou a Igrexa de Inglaterra.

Bentham mantivo sempre estreitos contactos con destacados estudosos do dereito constitucional de diferentes países do Vello e do Novo continente. Neste sentido, ata chegou ser consultado pola algúns dos xuristas que en España elaboraron a Constitución de 1812.

Como anécdota, cabe sinalar tamén que baixo o título de *Panóptico* elaborou un proxecto de cárceres modelo que nunca foi levado á práctica.

Bentham morreu en 1832 e doou o seu corpo ao University College de Londres para que fose utilizado con fins científicos.

Entre as súas moitas obras podemos destacar: *Introdución aos principios da moral e a lexislación* (1789), *Manual de falacias políticas* (1824), *Tratado dun novo sistema de lóxica*

(1827) e *Deontoloxía* (1834).

"Que marabilla de canción! Por certo, xa sabes que forma parte dunha extraordinaria película que se estrea, aquí no noso país este fin de semana: "Primavera en París". Como? Que queres conseguir gratis un par de entradas? Pois marca o 902 333 456 e dinos cal é novo teléfono móbil que o fai todo e empeza por "o" Só para as cento cincuenta primeiras chamadas coa resposta correcta!"...

O utilitarismo incipiente de Bentham.

Jeremy Bentham é considerado como o pai do utilitarismo.

A súa concepción ética apóiasse no hedonismo psicolóxico, isto é, na teoría - defendida na antigüidade por Epicuro e no século XVIII por autores como Helvetius, Hartley ou Tucker - que sostén que os seres humanos, por natureza, buscan o pracer e evitan a dor. Neste sentido, na sección 1 do primeiro capítulo da súa *Introdución aos principios da moral e a lexislación*, dinos o seguinte:

"A natureza colocou á humanidade baixo o goberno de dous señores soberanos, a dor e o pracer (...) Góbernanos en todo o que facemos, en todo o que dicimos e en todo o que pensamos: todos os esforzos que podemos facer para librarnos desta suxeición só servirán para demostrala e confirmala. Un home poderá abjurar con palabras do seu imperio, pero en realidade permanecerá igualmente suxeito a el".

A partir desta premisa, Bentham proclama como tese fundamental da súa doutrina que o moralmente bo ou correcto é o útil para o maior número posible de individuos. E para ser máis concreto, no Parágrafo III do capítulo primeiro da súa *Introdución*, diranos que o útil é o que *"tende a producir beneficio, vantaxe, pracer, ben ou felicidade (todo o cal neste caso é o mesmo) ou (o que tamén é o mesmo) a previr o prexuízo, a dor, o mal ou a infelicidade (...)"*

Bentham admite que a súa idea non é certamente moi orixinal; é máis, recoñece que se lle ocorreu ao ler no *Ensaio sobre o goberno* de Joseph Priestley, que o criterio que debían seguir os gobernantes de calquera Estado na toma de decisións era intentar conseguir a felicidade para o maior número posible dos seus membros.

Onde reside entón o mérito de Bentham? Sencillamente, no feito de considerar a procura do útil, é dicir, do pracenteiro que causa a felicidade, non só como o principio de calquera lexislación, senón tamén como o principio básico da moral.

Temos, pois, que conforme ao utilitarismo ou ao principio da utilidade, unha acción é boa, a final de contas, se aumenta a cantidade de pracer para a humanidade e mala se diminúea ou produce dor.

A raíz disto, a pregunta obrigada é en que está pensando Bentham cando fala de praceres e de dores.

A resposta sae ao noso encontro nas seccións II e III do capítulo V da *Introdución*:

"Os diversos praceres simples aos que a natureza humana é susceptible, parecen ser os seguintes: 1. Os praceres dos sentidos. 2. Os praceres da riqueza. 3. Os praceres da habilidade. 4. Os praceres da amizade. 5. Os praceres da boa reputación. 6. Os praceres do poder. 7. Os praceres da piedade. 8. Os praceres da benevolencia. 9. Os praceres da

malevolencia. 10. Os praceres da memoria. 11. Os praceres da imaxinación. 12. Os praceres da expectativa. 13. Os praceres dependentes da asociación. 14. Os praceres do alivio.

As diversas dores simples parecen ser as seguintes: 1. As dores da privación. 2. As dores dos sentidos. 3. As dores da dificultade. 4. As dores da inimizade. 5. As dores dunha mala reputación. 6. As dores da piedade. 7. As dores da benevolencia. 8. As dores da malevolencia. 9. As dores da imaxinación. 10. As dores da expectativa. 11. As dores dependentes da asociación".

Logo de ofrecernos este listado Bentham pasa a detallar en que consiste cada un dos 14 tipos de pracer e 11 tipos de dor. Así, por exemplo, na sección IV do capítulo citado expón isto:

"Os praceres dos sentidos parecen ser os seguintes: 1. Os praceres do gusto ou do paladar, incluídos todos aqueles praceres que se experimentan ao satisfacer os apetitos da fame e a sede. 2. Os praceres da embriaguez. 3. Os praceres do órgano do olfacto. 4. Os praceres do tacto. 5. Os praceres simples do oído, independentemente da asociación. 6. Os praceres simples dos ollos, independentemente da asociación. 7. Os praceres do sentido sexual. 8. Os praceres da saúde ou o interno e agradable sentimento ou fluxo dos humores (como se lles chama) que acompañan a un estado de saúde plena e vigor, especialmente nos momentos de moderado esforzo corporal. 9. Os praceres da novidade, ou os praceres derivados da gratificación do apetito de curiosidade, mediante aplicación de novos propósitos a calquera dos sentidos".

Polo demais, cabe sinalar que ao entender de Bentham o que determina que uns praceres sexan preferibles a outros son unha serie de dimensións ou *circunstancias* presentes en cada un deles.

En principio, atopámonos coa intensidade, a duración, a certeza ou incerteza e a proximidade ou distancia. Logo temos a fecundidade e a pureza. A fecundidade consiste na capacidade para producir sensacións practeras, e a pureza na incapacidade para producir sensacións opostas. Finalmente, hai que ter en conta a extensión ou, o que é o mesmo, o número de persoas ás que afecta ou pode afectar o pracer ou a dor en cuestión.

Con todo, Bentham afirmará que a última palabra sobre o que realmente é pracenteiro tena cada individuo en particular. Cada cal é o mellor xuíz sobre o que conduce ao seu benestar.

Deste xeito, poderán considerarse igual de pracenteiras (se así o estiman as persoas implicadas nelas), por exemplo, accións como estar tombado no sofá, ver a televisión, ler un libro ou compoñer unha poesía. En calquera caso, Bentham móstrase partidario de que a todos os pronunciamentos expostos en torno ao que produce pracer lles sexa concedido o mesmo valor.

Son moitos os autores que acusaron ao fundador do utilitarismo de ofrecer unha visión moi simplificada da natureza humana. Neste sentido, quizais o que máis se lle reprochou é non ter incluído entre os elementos que promoven a felicidade algunhas actitudes como o recoñecemento da propia dignidade, a autoestima ou a autorrealización. Malia isto, son moitos máis os estudosos que consideran a Bentham, se non como un gran

filósofo, polo menos como un reformador social ao que a humanidade enteira debe agradecer o poñer de manifesto cales son os principais defectos das sociedades clasistas e os instrumentos con que podemos combatelos.

"Bo, vai todo ben? Si? Queredes que abramos o buzón de mensaxes do noso contestador?...

'Beep'.

Ola, son Tina, de Zamora, e gustaríame que me falásedes un pouco da carreira que hai que estudar para ser azafata.

Tina, espero que nos esteas escoitando, porque temos boas noticias para ti. Mira, para ser azafata non necesitas pasar pola angustia da universidade. O único que tes que facer é matricularte no curso que ofrece a 'A.E.P.', a 'Academia Europea Profesional'. Un equipo de profesores expertos poñerán á túa disposición toda a súa experiencia, temarios, documentación e materiais necesarios para que, no prazo dun ano, esteas preparada para ingresar en calquera compañía aérea. E se o que queres é ser piloto comercial, modelo, puericultora ou técnico informático, tamén che podemos axudar. O traballo dos teus soños, o traballo do futuro está na Academia Europea Profesional. Para máis información, 902 002 002".

J. S. Mill.

John Stuart Mill naceu en Londres en 1806. Desde o seu máis tenra infancia foi sometido, por parte do seu pai, a un proceso educativo realmente esixente. Aos tres anos comezou a estudar grego; aos doce posuía amplos coñecementos de literatura, historia e matemáticas; en 1819 realizou un curso intensivo de economía política e, ao ano seguinte, en Francia, outros de zooloxía, química, lóxica e matemáticas superiores, todo isto á vez que establecía contacto con algúns destacados pensadores liberais da época. Tras regresar a Inglaterra en 1823 obtivo un posto de traballo na Compañía de Indias - onde chegará a desempeñar importantes cargos directivos -. A partir de aí, Mill dedicouse a defender sen descanso a doutrina utilitarista creada polo seu pai, James Mill, e por Jeremy Bentham, e a propagar a súa propia visión do utilitarismo así como certas ideas políticas de marcado carácter reformista.

Entre 1865 e 1868 J. S. Mill ocupou un escano no Parlamento británico. Desde el levou a cabo unha denodada loita por conseguir, entre outras moitas cousas, o sufraxio feminino.

Morreu en Avignon, Francia, en 1873.

O utilitarismo maduro de J. S. Mill.

Apenas iniciado o capítulo II da súa obra de contido ético máis importante, a titulada *O Utilitarismo*, Mill ofrece a seguinte caracterización da súa doutrina:

"O credo que acepta como fundamento da moral a Utilidade ou o Principio da maior Felicidade, mantén que as accións son correctas na medida en que tenden a promover a felicidade, incorrectas en canto tenden a producir o contrario á felicidade. Por felicidade enténdese pracer e a ausencia de dor, por infelicidade

a dor e a falta de pracer".

Uns parágrafos máis adiante, o noso autor dará a entender que quen interpretan de xeito groseiro o término "pracer" que aparece na definición cometen un grave erro:

"Resulta degradante a comparación da vida epicúrea - léase: a vida practerera - coa das bestas, porque os praceres dunha besta non satisfán a concepción de felicidade dun ser humano (...)

Non existe ningunha teoría coñecida da vida epicúrea que non asigne aos praceres do intelecto, dos sentimentos e da imaxinación, e dos sentimentos morais, un valor moito máis elevado en canto praceres que á pura sensación".

Polo demais, en diferentes pasaxes ao longo da súa obra Mill deixa claro que o seu é un utilitarismo universalista e non egoísta. Isto é así na medida en que subscribe a idea de que o fin último da acción humana ha de ser a procura de pracer para o maior número posible de persoas. O obxectivo a lograr *"non o constitúe a maior felicidade do propio axente, senón a maior cantidade total de felicidade"*. (*O Utilitarismo*, cap. II)

Que a teoría de Mill garda nos seus alicerces un estreito paralelismo coa teoría de Bentham, é algo que salta á vista a tenor do exposto ata este punto. Pero non menos certo é que entre ambas teorías existen tamén notables diferenzas. Aquí non podemos referirnos a todas, pero si polo menos ás dúas que, ao entender da crítica, fan que o utilitarismo milliano supere en - digámoslo así - "refinamento" ao utilitarismo benthamita: por unha banda, a caracterización do pracer que se consegue cando cultivamos a solidariedade cos nosos semellantes como un pracer superior; por outro, a afirmación de que existen praceres de diversa calidade.

Polo que respecta á primeira destas cuestións, Mill cre firmemente que é maior o pracer e a felicidade que produce a contemplación dunha sociedade de seres felices que o que produce a satisfacción das nosas propias necesidades:

"Cando as persoas que son tolerablemente afortunadas en relación cos bens externos non atopan na vida goce suficiente que a faga valiosa para eles, a causa radica xeralmente na falta de preocupación polos demais (...) Aqueles que cultivaron un sentimento de solidariedade respecto de os intereses colectivos da humanidade, manteñen na véspera da súa morte un interés tan vivo pola vida como no esplendor da súa mocidade ou a súa saúde". (*O Utilitarismo*, cap. II)

Mill está convencido de que a nosa felicidade depende da felicidade colectiva. Segundo el, ningún individuo pode sentirse plenamente dichoso cando os individuos que viven ao seu redor son desdichados. O ser humano é sociable por natureza; non pode evitar preocuparse polos seus semellantes. Na medida en que estes son infelices, cae na infelicidade el tamén.

Por iso Mill anímanos a mirar en todo momento polo ben dos demais. Neste sentido, chegará ata a dicir isto:

"Merecen toda sorte de gabanzas os que son capaces de sacrificar o goce persoal, cando mediante tal renuncia contribúen meritoriamente ao incremento da suma da felicidade do mundo". (*O Utilitarismo*, cap. II)

Pasemos agora a considerar o asunto que dá lugar á maior diferenza existente entre a teoría de Bentham e a de Mill. Referímonos á afirmación feita por este último de que

se poden establecer diferenzas cualitativas entre algúns praceres.

Bentham, como xa vimos, consideraba que a sensación de pracer podía variar en función de sete factores: intensidade, duración, certeza ou incerteza, proximidade ou distancia, fecundidade, pureza e extensión. Pois ben, Mill vai engadir a estes parámetros un máis: a calidade. E en que podemos dicir que consiste semellante elemento diferenciador?

Mill non ofrece unha resposta clara. O único que advirte é que leva a que as persoas non dean importancia á cantidade á hora de preferir uns praceres a outros:

"Se aqueles que están familiarizados con ambos colocan a un dos dous tan por encima do outro que o prefiren, aínda sabendo que vai acompañado de maior cantidade de molestias, e non o cambiarían por cantidade algunha que puidesen experimentar do outro pracer, está xustifico que asignemos ao goce preferido unha superioridade de calidade que exceda de tal modo ao valor da cantidade como para que esta sexa, en comparación, de moi pouca importancia". (O Utilitarismo, cap. II)

Mill recoñece que os precursores do movemento utilitarista estableceron unha superioridade dos praceres mentais sobre os corporais. Pero cre que esta diferenciación é insuficiente. Segundo el, habemos de ter moi claro que hai unha serie de praceres, como son os praceres do intelecto, dos sentimentos e da imaxinación, que teñen un valor moito máis elevado que os praceres que obtemos a partir de sensacións físicas.

Con todo, á hora de precisar cales son os maiores praceres aos que pode aspirar o ser humano para conseguir a felicidade o noso autor propoñerá, separadamente do cultivo do sentimento de solidariedade cos nosos semellantes, unha vida na que se combinen momentos de tranquilidade con outros de actividade, e a cultura intelectual.

En relación con estas dúas fontes de pracer superior, Mill expresa o seguinte:

"Os principais factores dunha vida satisfactoria resultan ser dous, calquera dos cales pode por si só ser suficiente para tal fin: a tranquilidade e a emoción. Posuíndo moita tranquilidade moitos atopan que poden conformarse con moi pouco pracer. Con moita emoción, moitos poden tolerar unha considerable cantidade de dor. Con toda seguridade, non existe ningunha imposibilidade a priori de que sexa factible, nin tan sequera para a gran masa da humanidade, o reunir ambas cousas; xa que estas, lonxe de ser incompatibles, forman unha alianza natural, sendo a prolongación de cada unha preparación para a excitación do desexo da outra. Só aqueles para quen a indolencia convértese nun vicio non desexan emocións logo dun intervalo de repouso. Só aqueles para quen a necesidade de emocións é unha enfermidade, experimentan a tranquilidade que segue ás emocións como aburrida e estúpida, en lugar de pracenteira en razón directa á emoción que a precedeu (...)

Despois do egoísmo, a principal causa dunha vida insatisfactoria é a carencia dunha cultura intelectual. Unha mente cultivada - non me refiro á dun filósofo, senón a calquera mente para a que están abertas as fontes do coñecemento e á que se lle ensinou nunha medida tolerable a exercitar as súas facultades - atopa motivos de interese perenne en canto lle rodea". (O Utilitarismo, cap. II)

Polo demais, se algunha vez atopámonos con dous praceres que nos parecen semellan-

tes e temos que optar por un deles, Mill recomenda que nos deixemos asesorar por quen xa tiveran o gusto de experimentalos:

"En relación coa cuestión de cal de dous praceres é máis valioso, ou cal de dous modos de existencia é o máis gratificante para os nosos sentimentos, á marxe das súas calidades morais ou as súas consecuencias, o xuízo dos que están cualificados polo coñecemento de ambos ou, no caso de que difiran, o da maioría deles, debe ser admitido como definitivo". (O Utilitarismo, cap. II)

Para finalizar, diremos que Mill nunca deixou de ir en contra daqueles Estados paternalistas que non nos deixan pensar pola nosa conta e que pretenden inculcarnos custe o que custe unha visión determinada sobre o que constitúe a felicidade. El sempre avogou por estender ao máximo a educación das persoas, consciente de que esta é a base que nos proporciona a liberdade necesaria para alcanzar a felicidade auténtica. Mill soñou cun futuro no que os seres humanos estaremos cada vez máis unidos uns con outros; soñou cun futuro no que todos desenvolveremos un sentimento de obrigación absoluta de face a conseguir o ben universal.

"... Non é que queiramos convencerche de nada, que ti xa es maior; pero que saibas que, segundo os entendidos, esta cervexa é a mellor. Gózaa a soas ou en compañía. Ah, e lembra: bebe con moderación!"...

Redacción

1 ENTRELIÑAS

Ao longo do capítulo introducíronse unha serie de cuñas publicitarias, Que intentan vendernos? Que outros produtos intentan introducir custe o que custe as multinacionais no mercado xuvenil?